

ANDREA ROKNIĆ BEŽANIĆ

REFLEKSIJE DRUŠTVENO-POLITIČKIH PRILIKA U RIJECI NA STRANICAMA LISTA *NAŠA SLOGA*

Andrea Roknić Bežanić
Filozofski fakultet u Rijeci
Sveučilišna avenija 4
HR 51000 Rijeka
roknicbezanicandrea@gmail.com

UDK: 323(497.5Rijeka)"19/20"
050
Izvorni znanstveni članak
Ur.: 2024-10-14

Ovaj rad analizira društveno-politički položaj i prilike u Rijeci kroz pisanje lista *Naša sloga* od 1870. do 1915. godine. Autorica se fokusira na ključne aspekte dezintegracijskih politika toga vremena, koje su se reflektirale i na stranicama ovog istarskog preporodnog lista. S druge strane, istražuje i ulogu *Naše sloge* u procesima integracije, posebno u kontekstu jačanja hrvatskog nacionalnog identiteta u gradu. Rad također otvara mogućnost novih interpretacija društveno-političkih pitanja Rijeke i pruža osnovu za kritičku analizu položaja grada u širem povijesnom i političkom kontekstu.

Ključne riječi: list *Naša sloga*, Rijeka, društveno-političke prilike, 1870. – 1915.

Uvod

Kada promatramo Rijeku u razdoblju izlaženja lista *Naša sloga*, od početka 70-ih godina 19. stoljeća, možemo uočiti njezin poseban i specifičan društveno-politički položaj. Rijeka je tada bila pod upravom Ugarske, kao *Corpus separatum*, što je rezultiralo naglašenim dezintegracijskim politikama. O tim aspektima već je ranije pisao Nevio Šetić u sklopu svoje analize povezanosti Istre s ostatkom hrvatskih zemalja. *Naša sloga*, kao list istarskih Hrvata, reflektira ove procese i nudi uvid u društveno-političke prilike Rijeke kroz periodičku građu. Rad se temelji na analizi svih četrdeset i pet godišta lista, koji sadrže brojne članke o Rijeci. Pojmovi poput "Rijeka", "Rieka" i "riečki" spominju se gotovo tisuću puta, što svjedoči o aktualnosti i važnosti pitanja Rijeke za istarske Hrvate toga vremena. Geografska blizina i povijesna povezanost s gradom, posebno kroz interakciju s graničnim područjima poput Kastva, Voloskog, Kantride, Zameta i Srdoča, dodatno su pojačali interes za stanje u Rijeci. Zbog učestalog izvještavanja o Rijeci u *Našoj slozi*, postavlja se

pitanje kako su te prilike prikazane na stranicama lista te kakva je bila uloga lista u afirmaciji i očuvanju hrvatskog nacionalnog identiteta u gradu. Ovaj identitet bio je suočen s dvostrukim izazovom – talijanskim i mađarskim nacionalnim pretenzijama, koje su provodile dezintegracijske politike. Autorica se u ovom radu oslanja na dosad skromnu, ali relevantnu literaturu o navedenoj temi, kao i na analizu tekstova objavljenih u listu *Naša sloga* pri čemu je zbog metodologije rada bitno napomenuti kako je u obradi autorica koristila samo članke u kojima se izriekom spominju gore definirani pojmovi, zbog čega pojedine teme nisu jednako zastupljene u svakoj godini izlaženja.

S obzirom na sve navedeno, formiraju se istraživačka pitanja kojima je cilj propitati kako su društveno-političke prilike u Rijeci prikazane na stranicama *Naše sloge*. Osim toga, cilj je istražiti kako je list izvještavao o političkoj, kulturnoj i društvenoj situaciji u gradu, na koji je način odražavao dezintegracijske i integracijske procese te kakvu je ulogu *Naša sloga* imala u afirmaciji hrvatskog nacionalnog identiteta u Rijeci.

Povijesni kontekst Rijeke u 19. st.

Rijeka je tijekom – kako se to često može čuti – "dugog" 19. st. – prolazila kroz vrlo turbulentno razdoblje u kojem se transformirala iz malog primorskog grada u jedno od glavnih prometnih sjedišta primorskog dijela Monarhije. Može se stoga reći kako je period 19. st. obilježen napretkom i razvojem na gotovo svim aspektima života u gradu, a kojega su tek povremeno mogle zaustaviti loše prilike uzrokovane kakvim vanjskim faktorima poput ratova s Francuzima. Veliku prekretnicu u riječkoj povijesti označila je pak revolucionarna 1848. godina u kojoj je došlo do afirmacije ideja hrvatskog narodnog preporoda unatoč važnosti talijanskog jezika, te otvorene naklonosti gradskih vlasti prema mađarskoj upravi. Epilog revolucionarne godine u Rijeci će na kraju donijeti i novu vlast jer će hrvatska vojska u Rijeku ući prije mađarskih trupa, a ban Josip Jelačić postaje i riječki guverner. U narednim desetljećima doći će do raslojavanja riječkog društva, a zbog čega će sve više do izražaja dolaziti i riječko autonomništvo.¹ Tijekom 60-ih godina mađarska je vlada uložila velika sredstva kako bi se razvijala riječka luka, u kojoj se promet stalno povećavao, a dijelom kao posljedica i toga u Rijeci se sve više razvija industrija i obrt. No, to dovodi do daljnje raslojavanja stanovništva u kojima se sve više i formiraju slojevi elite kako među Hrvatima tako i među Talijanima.² 1868. godine sklopljena je Hrvatsko-ugarska nagodba,

---

¹ F. NOVOSEL, 2016, 455–458; AUTONOMAŠTVO, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/autonomastvo> (2024-10-14)

kojom je Rijeka *de facto* pripala Mađarskoj.³ Posljedica je to političko-pravnih previranja oko statusa grada koji su rezultirali gotovo kuriozitetnom pojavom tzv. *Riječke krpice*, odnosno falsifikatom čl. 66 ranije spomenute Nagodbe. Kraj stoljeća obilježen je daljnjim ekonomsko-društvenim napretkom, koji je posebno bio izražen za vrijeme vlasti gradonačelnika Giovanija Ciotte koji se angažirao prije svega na urbanom razvoju grada. Početak 20. st. u Rijeci obilježen je sve većim previranjima, političkim i etničkim sukobima u gradu između različitih grupa, ali i jačanjem katoličkog aktivizma, a za koji su posebno zaslužni riječki kapucini. Prvi svjetski rat je, osim stradanja vojnika na frontovima diljem Europe, donio i velike gospodarske nepravilike, prije svega zbog zaustavljanja trgovine i industrije. Stoga je razvoj grada zaustavljen, a budućnost grada kao i njegova naredna integracija postala je dosta neizvjesna.⁴

"Naša sloga"

Novine *Naša sloga* prve su hrvatske novine u Istri. Počele su izlaziti u Trstu 1870. godine nakon što su biskupi Juraj Dobrila i najvjerojatnije Josip Juraj Strossmayer osigurali sredstva za tisak prvih 400 primjeraka.⁵

U dosadašnjoj literaturi postoji stajalište kako je list odigrao značajnu ulogu u prezentiranju hrvatskog političkog programa na prostoru Istre, ali je također bio namijenjen i obrazovanju i odgoju širokih slojeva društva, u prvom redu seljaka.⁶ Broj je izlazio kao dvotjednik, zatim kao tjednik, da bi na kraju izlazio i dva puta tjedno. Jednako tako rasla je i naklada lista, pa je tako u jednom trenu dosegla čak 2 000 primjeraka. Posljednji broj časopisa objavljen je 25. svibnja 1915. godine, kada je zbog ratnih prilika i nedostatka radne snage te financijskih sredstava došlo do njegovog gašenja.⁷

Položaj Hrvata i hrvatskih politika u Rijeci

Drugu polovicu 19. st. obilježile su napetosti, sukobi i netolerancija hrvatske, mađarske i talijanske frakcije u gradu. Takvo stanje političke svijesti

---

² D. ŠEPIĆ, 2004, 67.

³ M. POLIĆ, 2009, 398.

⁴ F. NOVOSEL, 2016, 458–460.

⁵ *Istarske narodne novine*, URL: https://www.ino.com.hr/digitalizirana-gradja/info/nasa_sloga (2024-10-11)

⁶ M. MANIN – N. ŠETIĆ, 2007, 705.

⁷ *Istarske narodne novine*, URL: https://www.ino.com.hr/digitalizirana-gradja/info/nasa_sloga (2024-10-11)

u tim godinama u gradu Rijeci možemo promatrati kroz nekoliko aspekata – politički, gospodarski i društveni koji se može opažati kroz više različitih dimenzija: socijalnu, crkvenu, kulturnu i obrazovnu. Niz je članaka objavljenih u *Našoj slozi* kojima možemo potvrditi da su se riječki Hrvati pored "talijanaša", odnosno riječkih "ungareza" u gradu osjećali zapostavljenije i izoliranije te da je njihov položaj bio složen i *de facto* marginaliziran.

Politički gledano, Rijeka je tijekom 19. st. bila jedna od glavnih točaka prijepora u mađarsko-hrvatskim odnosima.⁸ Taj se problem reflektira i na većinu članaka objavljenih u *Našoj slozi* gdje možemo razabrati vrlo kritičko stajalište samoga uredništva lista prema nemoćnoj i slaboj hrvatskoj politici na gradu.

Poznato nam je kako je u travnju 1882. godine Hrvatski sabor donio odluku kojom grad Rijeka treba pripasti tadašnjoj Hrvatskoj. Tada je bila imenovana i delegacija koja je po tom pitanju trebala donijeti sporazum s Mađarima. O problemima u hrvatsko-ugarskim odnosima u gradu po pitanju Rijeke doznajemo iz članka objavljenog na stranicama *Naše sloge* u svibnju 1882. godine. Tako list između ostaloga ističe: "...Sve bi se dalo Magjarom oprostiti, ali se neda i nemože ona njihova zlobna težnja, gdje za volju tudjemu talijanskom življu traže da izokrene na Rieci i u njezinoj okolici domaći hrvatski živalj".⁹

Nekoliko godina kasnije, sredinom listopada 1899. godine list donosi duži članak objavljen na naslovnici gdje se problematizira stanje i položaj Hrvata u gradu istaknuvši kako iredentizam u gradu "hvata sve dublje pogubne korijenje" na štetu hrvatstva, a na malu ili nikakvu korist Mađara te da oni hoće posve uništiti hrvatstvo u gradu.¹⁰ Između ostaloga *Naša sloga* je istaknula malaksalost hrvatske politike te upozorila na talijansku i mađarsku javnu interesnu politiku u gradu. List je i kasnije često vrlo precizno i detaljno iznosio tu problematiku na svojim stranicama.

Ipak vidljivo je i naglašeno kako se u gradu nastojao očuvati "hrvatski duh" brojnim djelatnostima i akcijama riječkih Hrvata. Kako se doznaje iz članka objavljenog iste 1899. godine, ali nešto ranije početkom kolovoza, *Naša sloga* donosi čestitke zbog osnivanja *Hrvatske sloge* – hrvatskog političkog društva u Rijeci, ukazujući na njegovu važnost za grad. Pritom se naglašava kako je ovakvo mjesto jako značajno za javni život "naše braće na Rieci". Dakako, nema dvojbe da je osnivanje i pokretanje djelovanja jednog takvog društva od velikog značaja za očuvanje i održivost tamošnjeg nacionalnog, hrvatskog identiteta. U tekstu

---

⁸ F. NOVOSEL, 2016, 455.

⁹ *Naša sloga*, 1. 5. 1882.

¹⁰ *Naša sloga*, 12. 10. 1899.

Da su politički, ali i etnički odnosi u gradu uistinu bili narušeni svjedoče i brojni konflikti događaji objavljeni na stranicama *Naše sloge*. Ovdje kao primjer navodimo dva, manje poznata. 1901. godine *Naša sloga* navodi događaj kada je u gradu u riječkom kazalištu gostovao jedan od najistaknutijih talijanskih umjetnika, glumaca i dramatičara toga vremena Ermete Novelli.¹² No, to kulturno-umjetničko gostovanje dovelo je do političkih tenzija i sukoba. Kako *Naša sloga* navodi: "Hrvati na Rijeci htjedoše počastiti talijanskog umjetnika tim, što mu namieniše vienac sa vrpcami u riečkih i hrvatskih bojah" s natpisom "Ponosu talijanske umjetnosti – Hrvati". No, prilikom predaje istoga u kazalištu po završetku predstave, netko je skinuo vrpcu na kojoj je stajao navedeni natpis. Bio je to vjerojatno čin riječkih "talijanaša" koji je do krajnosti ogorčio i uvrijedio riječke Hrvate. I doista njihovi prvaci, branitelji hrvatskih prava u Rijeci, odvjetnici Erazmo Barčić¹³ i Andrija Bakarčić¹⁴ upraviše "talijanaškoj" upravi kazališta vrlo oštro otvoreno pismo kojim su osudili barbarski postupak riječkih "fakinah u cilindru i rukavicah".¹⁵ No, sličnih provokacija bilo je i u godinama koje slijede. Plakat najave navedenog gostovanja i predstave čuva se u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja u Rijeci (Slika 1.).

Također je zanimljiv i događaj s kraja kolovoza 1911. godine kada je grupa mladića u gradu spalila mađarsku zastavu. *Naša sloga* donosi kako su "neki naši rodoljubni mladići iz Kantride" spalili mađarsku zastavu koju su bili na njihovu obalu pričvrstili neki riječki "ungaresi" koji "misle da mora sav svijet biti mađarski". Nadalje list ističe kako "na Rijeci ne smije domaći Hrvat građanin riječki nositi ili pokazati najmanje izvanjskog znaka svoje narodnosti, a riječki iredenti i njihovi pokrovitelji Mađari htjeli bi drzovito i nekažnjeno izazivati druge u njihovoj kući." Zadnja rečenica u članku jasno pokazuje kako uredništvo *Naše sloge* takav čin mladenačkog huliganstva zapravo otvoreno odobrava i podupire - "Lekcija na Kantridi neće im škoditi".¹⁶

Vjerojatno je riječ o događaju koji je povezan sa izgradnjom nogometnog stadiona na Kantridi. Nakon što je, zahvaljujući angažmanu tadašnjeg odbornika u Kastvu Vladimira Nazora, dopuštena prenamjena kamenoloma na Kantridi

---

¹² NOVELLI, ERMETE, *Hrvatska enciklopedija*, URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/novelli-ermete> (2024-10-07)

¹³ BARČIĆ, ERAZMO, *Hrvatski biografski leksikon*, URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/barcic-erazmo> (2024-10-14); I. LUKEŽIĆ, 1–9.

¹⁴ BAKARČIĆ, ANDRE, *Hrvatski biografski leksikon*, URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/bakarcic-andre> (2024-10-14)

¹⁵ *Naša sloga*, 4. 6. 1901.

¹⁶ *Naša sloga*, 31. 8. 1911.

Mladići spalili mađarsku zastavu. Neki naši rodoljubni mladići iz Kantride spalili su mađarsku zastavu, koju su bili na njihovu obalu pričvrstili neki riečki „Ungaresi“ koji misle da mora zav sviet biti mađarski. Na Rieci nesmije domaći Hrvat građanin riečki nositi ili pokazati ni najmanjeg izvanjskog znaka svoje narodnosti a riečki iredentisti i njihovi potrovitelji Mađjari htjeli bi drzuvito i nevažjeno izazivati druge u njihovoj kući. Lekcija na Kantridi neće im škoditi.

Sl. 2. Članak o paljenju mađarske zastave na Kantridi (izvor: *Naša sloga*, 31. kolovoza 1911.)

u nogometni teren, počela je njegova izgradnja. Poravnana je i uređen teren, nabavljene su grede za vratnice, ispletene mreže, a bio je postavljen i veliki natpis "Igralište hrvatskog športskog kluba Viktorije".¹⁷ Oko uređenja nogometnog terena aktivirali su se mladići, prijatelji i igrači nogometnog kluba "Victoria" sa Sušaka. Ovaj događaj spaljivanja mađarske zastave je vjerojatno jedan od sukoba koji se tada dogodio zbog nacionalnih tenzija i nemira između hrvatskog i talijanskog stanovništva u gradu. Potrebno je uzeti u obzir da je upravo te godine na izborima za gradsko vijeće pobijedila Autonomna stranka Riccarda Zanelle što je dodatno pojačalo nemire u gradu koji gotovo postaju svakodnevni.

U kontekstu političkih odnosa u gradu potrebno je spomenuti i nešto raniji događaj iz listopada 1905. godine, odnosno održavanje vrlo važnog političkog skupa u Rijeci, konferencije hrvatskih zastupnika iz Hrvatske, Dalmacije i Istre. Na toj je konferenciji predložena *Riječka rezolucija*. S obzirom na unutrašnje stanje u Banskoj Hrvatskoj, ali i u ostalim hrvatskim krajevima *Naša sloga* donosi vrlo oskudno informacije s navedene konferencije u dva uzastopna broja lista tiskana u listopadu 1905. godine navodeći tek imena zastupnika koji su sudjelovali na konferenciji te manje dijelove iz pojedinih rasprava.¹⁸ Očigledno

¹⁷ M. LAZZARICH, 2014, 52–57.

¹⁸ *Naša sloga*, 5. 10. 1905.

Naša sloga u tom trenutku nije prepoznala važnost same konferencije što će vrijeme tek kasnije pokazati. Jedan od mogućih razloga je i taj jer zastupnici iz Istre nisu potpisali ovu rezolucije te su kako list navodi "... u ovoj stvari nadležni bili da potpišu samo zastupnici iz Hrvatske i Dalmacije (...)"¹⁹

Pratimo li tenzije i sukobe koji permanentno postoje u gradu i koji ukazuju na kompleksnost prilika i dezintegracijsku politiku, možemo uočiti kako list *Naša sloga* u objavljenim člancima i komentarima iznosi vrlo negativno i kritičko stajalište prema prilikama u Rijeci, ali i doprinosi očuvanju nacionalnog, hrvatskog identiteta. Osobito je to vidljivo kroz članke povezane uz rad i djelovanje Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru, hrvatske kulturno-prosvjetna udruga koja je za cilj imala podizanje i uzdržavanje hrvatskih škola u Istri. Tako primjerice *Naša sloga* u svibnja 1912. godine na prvoj stranici donosi izvještaj sa Glavne skupštine Družbe sv. Ćirila i Metoda koja se održala u Zametu. U tekstu članka je istaknut marljiv rad, da se očuva "rodna gruda, materinska riječ" te je naglašeno kako se veliki pokret pokrenuo diljem riječko-istarske granice s ciljem da se očuva "naša narodna svetinja". Stoga *Naša sloga* poziva sve koji mogu neka ne propuste tu priliku i prisustvom svojim doprinese nešto ovoj slavi "... na pragu još otuđene naše Rijeke!"²⁰

No, ako promatramo šire političke aspekte, potrebno je sagledati i pokušati razmotriti koliko je ta politička ovisnost o Mađarima imala i pozitivnog učinka na ekonomski razvoj grada, s obzirom na to da je Rijeka sasvim sigurno u tom razdoblju ekonomski profitirala.

Također možemo propitivati koliko bi sjedinjenje Rijeke s Hrvatskom uistinu gradu i ostatku tadašnje Hrvatske u to vrijeme bilo korisno te koliko je takva situacija ostavila negativne posljedice na nacionalnu svijest u gradu? No, iz navedenog čini se da je ipak nacionalni, hrvatski duh ostao zadržan i trajan unatoč posebnosti političko-društvene situacije.

Crkvene prilike na stranicama "Naše sloge"

Dezintegracijska politika u gradu očitovala se i kroz pitanja odnosa sa i prema riječkoj Crkvi. Početkom srpnja 1891. godine riječkim je župnikom bio imenovan Kajetan Bedini,²¹ dotadašnji ravnatelj sjemeništa u Senju. On je uz župnički naslov dobio je i naslov prepošta (piora), arhidakona riječkoga kaptola

¹⁹ *Naša sloga*, 12. 10. 1905.

²⁰ *Naša sloga*, 15. 5. 1912.

²¹ BEDINI, KAJETAN, *Hrvatski biografski leksikon*, URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/bedini-kajetan> (2024-10-11)

i opata sv. Jakova. *Naša sloga* je pomalo rezervirano izjavila kako nisu sigurni kako će riječki Hrvati proslaviti ovo imenovanja i hoće li novoimenovani župnik slijediti stope svoga prethodnika, "nezaboravnoga" Ivana Fiamina,²² zapravo tadašnjeg značajnog hrvatskog domoljuba i sljedbenika glasovitog Frana Kurelca.²³

Ubrzo se pokazalo, kao što su pretpostavljali, s obzirom na to da je K. Bedini bio otvoreni autonomaš, da će odnosi sa njim biti teški i trajno narušeni. On je imao veliki utjecaj u dodatnom odnarođivanju Crkve u Rijeci. Uveo je misu na latinskom jeziku, što je naravno izazvalo veliko nezadovoljstvo i ponovnu intervenciju E. Barčića senjsko-modruškom biskupu. No, s obzirom na to da odgovor od njega nije stizao, E. Barčić je intervenirao dalje poslavši interpelaciju i Hrvatskom saboru u Zagrebu u kojoj se pored navedenog problema osvrnuo i na iznimno loše prilike za Hrvate i hrvatstvo u Rijeci.²⁴

Pored toga, u narednim godinama bio je zapažen i utjecaj Mađara na crkvene prilike u Rijeci. Tako *Naša sloga* ističe, doduše samo kao kratku vijest sredinom travnja 1908. godine, kako "Rijeka ne da Mađarima nikako mirno spavati". Tako naglašava kako pišu po novinama da treba oduzeti Rijeku iz crkvene vlasti senjskog biskupa te da je treba ili osnovati kao samostalnu biskupiju ili je podvrći mađarskoj npr. u Pečuhu, Ostrogonu. Ove navedene izjave potvrđuju koliko su daleko išle mađarske ambicije.²⁵

Takvo mađarsko djelovanje i na polju crkvenih prilika ne čudi s obzirom na to da sa druge strane u gradu imamo i svijetli primjer očuvanja hrvatske kršćanske tradicije. Upravo u to vrijeme, početkom 20. st., jača hrvatski katolički pokret koji je izvorište imao u Rijeci. Pod vodstvom fra Bernardina Škrivanića Rijeka postaje žarište vjerske i kulturne obnove na području tadašnje Hrvatske. 1901. godine, spomenuti kapucini hrvatsko-primorske provincije izabrali su fra B. Škrivanića za provincijala, a 1904. godine *Naša sloga* izvještava o postavljanju temeljnog kamena za novu crkvu, današnju kapucinsku crkvu Gospe Lurdske na riječkoj Žabici.²⁶

O aktivnosti kapucina i njihovom odnosu s riječkim vjernicima afirmativne vijesti donosi *Naša sloga* u više navrata. Tako primjerice krajem srpnja 1909. godine navodi kako početkom kolovoza polazi iz Rijeke drugo hrvatsko

---

²² FIAMIN, IVAN, *Hrvatski biografski leksikon*, URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/fiamin-ivan> (2024-10-11)

²³ *Naša sloga*, 9. 7. 1891.

²⁴ *Naša sloga*, 17. 12. 1891.

²⁵ *Naša sloga*, 16. 4. 1908.

²⁶ *Naša sloga*, 25. 2. 1904.

hodočašće u Lurd. Iz članka saznajemo kako je prvo hodočašće bilo organizirano godinu dana ranije, pod vodstvom krčkog biskupa Antuna Mahnića. Prijave za sudjelovanje su se vršile upravo kod kapucina što ne čudi s obzirom na to da su oni tih godina u gradu bili najaktivniji narodni "duhovni pastiri". Zanimljivo je kako je i samo uredništvo *Naše sloge* poticalo i istarske Hrvate koji mogu da se pridruže ovom hodočašću, kako navode, "da budu i Hrvati u broju tolikih hiljada koji svake godine hrle u Marijin Lurd".²⁷

Problemi hrvatskog školstva

Tijekom druge polovice 19. st., a osobito nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe, pitanje i problem obrazovanja i školovanja u gradu na narodnom, hrvatskom jeziku je sve izraženiji i kompleksniji s obzirom na mađarizaciju, ali i talijanizaciju osnovnih i srednjih škola.²⁸ Stoga se također vrlo često na stranicama *Naše sloge* raspravljalo i o prilikama i problemima u školstvu u gradu te se i kroz ovaj aspekt može promatrati tadašnja naglašena dezintegracijska politika u Rijeci.²⁹

Mađarizacija je u Rijeci osobito pojačana u vrijeme banovanja Khuena Héderváryja, a riječke su vlasti upravo u to vrijeme naročito intenzivirale pritisak na riječke Hrvate. O tome nam problemu *Naša sloga* donosi niz članaka.³⁰ I deset godina kasnije, na stranicama *Naše sloge* i dalje se vode rasprave o istom problemu, djelovanju i ulozi hrvatske gimnazije na Rijeci. Tako list donosi članke objavljene tijekom prve polovice 1894. godine, a vezane uz pitanje daljnjeg rada hrvatske gimnazije na Rijeci.³¹ Mađarske su vlasti odlučile ukinuti školu, ali angažmanom novog predstojnika tadašnje vlade za bogoštovlje i nastavu Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, Izidora Kršnjavog školi je pronađen novi smještaj. Njezin premještaj na Sušak 1896. godine zapravo je za riječke Hrvate predstavljao veliki poraz,³² ali bio je to ipak i čin očuvanja hrvatskog nacionalnog identiteta na širem području Hrvatskog primorja.³³

I u godinama koje slijede list redovito prati i izvještava o događajima i problemima vezanim uz obrazovanje u Rijeci. Navodimo nekoliko primjera. U srpnju 1899. godine *Naša sloga* ističe kako se nerado "pačaju" u tuđe poslove jer

²⁷ *Naša sloga*, 22. 7. 1909.

²⁸ *Naša sloga*, 1. 8. 1871.

²⁹ *Naša sloga*, 16. 6. 1872.

³⁰ *Naša sloga*, 22. 5. 1884. i 19. 6. 1884.

³¹ *Naša sloga*, 26. 4. 1894. i 2. 8. 1894.

³² *Naša sloga*, 16. 4. 1896.

³³ *Naša sloga*, 16. 7. 1896. Vidi i: P. MILETIĆ, 2024.

imaju "i doma odviše sraba". No, ističu kako ustrojenje hrvatske škole na Rijeci nije za njih "tuđi posao" s obzirom na to da se zna "da Rijeka i da mora opet biti Hrvatska". U nastavku *Naša sloga* navodi kako nema dvojbe da bi morala tamošnja vlada za 16-17 000 Hrvata ustrojiti sama nužne hrvatske pučke škole jer riječki Hrvati po zakonu na to imaju pravo. U opsežnom političkom komentaru nadalje ističu ukoliko bude određenih problema i "ne ide li to odmah", morali bi se i sami pobrinuti da čim prije ustroje hrvatsku pučku školu u gradu jer kako naglašavaju, "među hiljade građana, ima i lijepi broj imućnika" te da su uvjereni kako ne bi trebala biti nikakva poteškoća ustrojiti takvu školu "bez tuđinske primjese". Znakovito članak zaključuju mislima u kojima ističu da dokle god riječki Hrvati ne budu imali svoje pučke škole u samom gradu uzalud će im biti trud da podignu hrvatstvo u tom "otuđenom nam gradu" jer "graditi valja sa temelja jer je inače sav ostali trud uzaludan – ni hrvatska Čitaonica, ni parobrodarska društva neće spasiti hrvatstvo na Rijeci". Na kraju članka zaključuju budnicom "Na noge dakle hrvatski prvaci na Rijeci; Ne čekajte pomoć...pomozite si sami pak će Vam pomoći i Bog".³⁴ Dakle, *Naša sloga* vrlo jasno iznosi podršku istarskih Hrvata nacionalnoj borbi riječkih Hrvata u očuvanju hrvatskog identiteta grada. Da je situacija bila ozbiljna i s godinama sve teža po pitanju hrvatskog školstva vidljivo je i iz članaka objavljenih u narednom razdoblju. Tako primjerice u ljeto 1902. godine *Naša sloga* prenosi vijest objavljenu na stranicama *Novog lista* pod naslovom "Nema Hrvata na Rieci". Posve je jasno da se istarski list u navedenim ocjenama pridružio mišljenju i zaključcima koje je donio *Novi list* pritom iznoseći i svoja zapažanja. Tako navode kako se najbolje ilustrira mržnja protiv hrvatstva na Rijeci i sustavu koji pri tom vlada upravo u izvješćima riječkih škola npr. onaj mješovite škole u Drenovi. Ako igdje tamo ne mogu reći da su Talijani, u školi je bilo ukupno 260 đaka. U Izvješću stoji da je po materinjem jeziku bilo 63 Talijana. A Hrvata od ostalih 197 učenika niti jednog! Nijednom učeniku u Drenovi nije, po izvješću, materinji jezik bio hrvatski. Njima je doduše, kako navode materinski jezik "slavenski dijalekt iz Primorja". *Naša sloga* vrlo oštro apostrofira da se tako laže, i da se glupim izmišljotinama i nasiljem prikriva istina. Hrvatski jezik je isključen, a prema njihovim riječima društvo "Circolo Letterario" nagrađuje učenike koji su u školi najbolje naučili govoriti talijanski jezik. Ipak, navodi se kako se u nekim školama u gradu dopušta da se materinji jezik nazove hrvatski jezik. *Naša sloga* u zaključku navodi kako iz ovih izvješća izbija "slijepa mržnja" na sve što je hrvatsko i slavensko.³⁵

---

³⁴ *Naša sloga*, 6. 7. 1899.

³⁵ *Naša sloga*, 11. 7. 1902.

No, i iz daljnjih objava vidljivo je kako je takva obrazovna politika u gradu bila konstantna i nepromjenjiva: "...Na Rieci brane Madjari Talijane proti Hrvatom, podižući uz to madjarske škole."³⁶ Može se stoga zaključiti kako pitanje narodnog, hrvatskog školstva ostaje trajni i neriješeni problem u Rijeci do pred Prvi svjetski rat.

Ipak, nastojalo se afirmativno djelovati na nacionalnu svijest riječkih učenika. To nam ukazuje činjenica kako se u školama gotovo redovito prikupljao dobrotvorni prilog za Družbu sv. Ćirila i Metoda za Istru. Tako se i na stanicama lista često donosi izvješće, odnosno iskazi financijskih doprinosa riječkih Hrvata radu i djelovanju Družbe sv. Ćirila i Metoda već od prvih godina njezina osnutka, 1899. godine. Tako se primjerice u ožujku 1903. godine navodi kako je riječka omladina skupila iznosi od 9 230 kruna organiziranjem plesne zabave, a od toga su Družbi sv. Ćirila i Metoda darovali 3 000 kruna. Navezano na iznesene podatke *Naša sloga* ponovno gotovo literarno ocrtava važnost te donacije te ističe kako je "taj krasni uspjeh bodrio i ubuduće našu nedužnu dječicu koja bez hrvatskih škola živa pada u mreže talijanskih ribara".³⁷

Pored toga *Naša sloga* navodi kako su redovito stizali i financijski doprinosi iz Rijeke za Đačko pripomoćno društvo u Pazinu od samog njegovog utemeljenja 1899. godine, što je vidljivo kroz više brojeva lista.³⁸ Društvo je brinulo o zbrinjavanju učenika slabijeg imovnog stanja, a donacije je prema njihovim izvješćima davao veliki broj riječkih građana, ali i sama uprava, odnosno uredništvo riječkog *Novog lista*.

Ispravno je ovdje ocijeniti kako je i osobito značajna bila društveno-politička uloga riječkoga *Novog lista* u očuvanju i promicanju hrvatskog identiteta u gradu. Tako *Naša sloga* izvještava kako je 1902. godine na Godišnjoj glavnoj skupštini Družbe sv. Ćirila i Metoda za Istru koja se održavala u Opatiji između ostaloga izvještaj podnio i tamošnji blagajnik dr. Niko Fabianić koji je poimenično naveo sve veće donirane svote i darovatelje, te je istaknuo kako je za prethodnu godinu rekord u doniranoj svoti postigao upravo riječki *Novi list*.³⁹

Kulturne prilike

Ako promatramo kulturni aspekt, možemo primijetiti kako su riječki Hrvati svoj identitet nastojali zadržati i kroz osnivanje i djelovanje kulturnih institucija, odnosno društva u gradu.

³⁶ *Naša sloga*, 9. 10. 1902.

³⁷ *Naša sloga*, 12. 3. 1903.

³⁸ *Naša sloga*, 23. 2. 1911.

³⁹ *Naša sloga*, 17. 6. 1902.

Tako iz lista doznajemo da je početkom travnja 1895. godine u gradu osnovan Privremeni odbor za ustrojenje pjevačkog društva na Rijeci, pod nazivom Pjevačko društvo "Zrinjski".⁴⁰ Ono u pozivu vrlo poetično naglašava važnost ilirskog pokreta kao "zlatnog doba" našeg kulturnog preporoda. Da su zanos i svijest narodna u onolikoj mjeri i snazi izbili na površinu, nema sumnje kako navode ".. da je pjesma bila iskrena, narodni plamen, da otopli smrzla uda roda hrvatskoga". Nadalje naglašavaju kako i danas njih oduševljavaju pjesme koje su nikle u doba kulturne renesanse i danas kad je hrvatski narod odmakao dobrano u kulturi, toj "žili kucavici svakog naroda". Osobito je naglašeno kako rijetko koje mjesto danas mjesto tadašnjoj Hrvatskoj nema pjevačko društvo. No, Rijeka je do tada bila iznimka, tako da je i u Rijeci ustrojeno takvo društvo. Kako se nadalje iz teksta doznaje traže da ih se podupre i moralno i materijalno, a u to nisu niti sumnjali, pa će tako njihova želja postati uskoro i realizirana.⁴¹

O društveno-kulturnim prilikama u gradu *Naša sloga* donosi zanimljiv poduži članak objavljen na naslovnici broja od 14. listopada 1909. godine pod naslovom "Prilike na Rijeci" u kojem pored iznošenja svojih zapažanja o prilikama u gradu list donosi i dio oštih komentara preuzetih iz lista *Hrvatska*.⁴² Tako između ostaloga vrlo kritički navode: "...Prilike se na Rijeci doduše nijesu u ničem promijenile na bolje za nas. ... Ako je tamo sve trulo, pogotovo je najtruliji društveni život. Svaki pokušaj sanacije ove abnormalnosti izjavljuje se uslijed individualnosti primorskog temperamenta, koji neima u krvi osjećaj za disciplinu, zapta i društvenosti, bez čega pako ne može biti ni paradnog "Sokola" a kamo li "narodne vojske" ili što slična, što bi moralo ondje vršiti zadaću narodne defenzive a u gdje kojim časovima i ofenzive."⁴³

No ipak, kao jedan od argumenata za tezu da su riječki Hrvati dovoljno "srčani", a ne slabog mentaliteta te da se u gradu uspješno čuvao hrvatski identitet može biti i veliki broj pristiglih dopisnica samoj upravi, odnosno uredništvu *Naše sloge* iz kojih je vidljivo da su pretplatu na ovaj list, koji je bio jedan od temeljnih faktora razvoja i ostanka nacionalne, hrvatske misli za istarske i primorske Hrvate uzimali i građani Rijeke.

---

⁴⁰ Zanimljivo je ovdje istaknuti da je iste 1895. godine osnovano i Pjevačko društvo Primorski Hrvat, danas Mješoviti pjevački zbor Hrvatske čitaonice Trsat.

⁴¹ *Naša sloga*, 4. 4. 1895.

⁴² To je bilo glavno glasilo Hrvatske stranke prava. Izlazilo je u Zagrebu.

⁴³ *Naša sloga*, 14. 10. 1909.

Zaključak

Možemo na kraju zaključiti kako list *Naša sloga* jasno prikazuje odnos prema gotovo svim aspektima tadašnje vidljive dezintegracijske politike. Takav odnos prema gradu Rijeci, poticaj i potpora narodnim, hrvatskim počelima u očuvanju jezika i nacionalnog identiteta i osjećaja od uredništva *Naše sloge* je bila i očekivana.

Nadovezujući se na postavljenu tezu o dezintegracijskoj politici u gradu te argumentirajući je kroz navedene članke objavljene u *Našoj slozi* svakako možemo kazati kako list Rijeku prikazuje vrlo kritički kao utvrdu talijanaša i mađarona, dakako "kontra hrvatske braće". No, unatoč svim dezintegracijskim procesima koji su se odvijali i koji su postojali u gradu, a koje smo prikazali kroz neke od ključnih aspekata društveno-političkog života i odnosa prema stanovništvu, možemo kazati kako se u Rijeci uspio sačuvati hrvatski duh, svijest, moć i sposobnost dijela stanovništva da se misli i djeluje narodno. Tome je svakako djelomično pridonijela i *Naša sloga*. List je imao značajan utjecaj u podizanju nacionalne svijesti, imao je preporodni, obnoviteljski karakter i za riječke Hrvate kako i sami često puta u svojim člancima vezanim za prilike u gradu ističu "da napišemo par redaka našoj braći na Rijeci na blagohotno uvaženje".

Zaključno, vjerujemo kako će ovaj rad poslužiti kao poticaj za daljnja istraživanja i promišljanja utjecaja lista *Naša sloga*, kao "zaštitnika narodnih vrijednosti" i vrlo dragocjenog povijesnog izvora za povijest Rijeke, ali i njezine šire okolice u turbulentnim godinama druge polovice 19. i početka 20. st.

Literatura

I. Izvori

Naša sloga, 1870. – 1915.

II. Knjige i članci

Dorottya ANDRASI, Ispreplitanje kulturno-povijesne uloge i pravnog stanja Rijeke na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, u: Ervin LUKEŽIĆ (ur.), *Rijeka i mađarska kultura*, Rijeka, Odsjek za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Rijeci, Državni arhiv u Rijeci, 2004.

Marinko LAZZARICH, Stoljetno iščitavanje povijesti pod stijenama riječkoga sportskog hrama, *Problemi sjevernog Jadrana*, 13, 2014, 47–76.

Irvin LUKEŽIĆ, Va fuori, O stranier!, *Fluminensia*, 3, 1–2, 1991, 1–9.

- Marino MANIN – Nevio ŠETIĆ, Prilike u Istri uoči i tijekom objavljivanja Naše sloge, *Časopis za suvremenu povijest*, 3, 2007, 705–730.
- Petar MILETIĆ, *Nepokorena Hrvatska gimnazija. Važnost hrvatske gimnazije u Rijeci za očuvanje nacionalnoga identiteta*, Ljevak, Zagreb, 2024.
- Filip NOVOSEL, Rijeka u 19. stoljeću, u: Vlasta ŠVOGER – Jasna TURKALJ (ur.), *Temelji moderne Hrvatske. Hrvatske zemlje u "dugom" 19. stoljeću*, 2016, 455–470.
- Maja POLIĆ, Prilog poznavanju prilika u Rijeci i njezinu zaleđu uoči Hrvatsko-ugarske nagodbe te njihov utjecaj na hrvatski čitaonički pokret, *Historijski zbornik*, 62, 2, 2009, 391–410.
- Dragovan ŠEPIĆ, *Hrvatski pokret u Istri*, Reprezent, Račice, 2004.
- Nevio ŠETIĆ, *O povezanosti Istre s ostalim hrvatskim zemljama - Naša sloga 1870.-1915.*, Dom i Svijet, Zagreb, 2005.

III. Internetski izvori

- AUTONOMAŠTVO, *Hrvatska enciklopedija*, URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/autonomastvo> (2024-10-14)
- BAKARČIĆ, ANDRE, *Hrvatski biografski leksikon*, URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/bakarcic-andre> (2024-10-14)
- BARČIĆ, ERAZMO, *Hrvatski biografski leksikon*, URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/barcic-erazmo> (2024-10-14)
- BEDINI, KAJETAN, *Hrvatski biografski leksikon*, URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/bedini-kajetan> (2024-10-11)
- FIAMIN, IVAN, *Hrvatski biografski leksikon*, URL: <https://hbl.lzmk.hr/clanak/fiamin-ivan> (2024-10-11)
- Istarske narodne novine*, URL: https://www.ino.com.hr/digitalizirana-gradja/info/nasa_sloga (2024-10-11)
- NOVELLI, ERMETE, *Hrvatska enciklopedija*, URL: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/novelli-ermete> (2024-10-07)

REFLECTIONS OF SOCIO-POLITICAL CONDITIONS IN RIJEKA ON THE PAGES OF
THE PAPER *NAŠA SLOGA*

Summary

This paper analyses the socio-political position and conditions in Rijeka through the writings of the newspaper *Naša sloga* from 1870 to 1915. The author focuses on the key aspects of the disintegration policies of that time, which were also reflected in the pages of this Istrian revival paper. On the other hand, it also investigates the role of *Naša sloga* in integration processes, especially in the context of strengthening the Croatian national identity in the city. The work also opens up the possibility of new interpretations of the socio-political issues of Rijeka and provides a basis for a critical analysis of the city's position in a wider historical and political context.

Keywords: *Naša sloga* newspaper, Rijeka, socio-political conditions, 1870 – 1915.